

Opinnäytetyö (AMK)

Sosiaali-ala

Lapsi-, nuoriso- ja perhetyö

2015

Enni Stöd

PÄIVÄKODIN USKONTOKASVATUS MONIUSKONTOISISSA RYHMISSÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma | Lapsi-, nuoriso- ja perhetyö

27.4.2015 | 43+2

Heli Virjonen

Enni Stöd

PÄIVÄKODIN USKONTOKASVATUS MONIUSKONTOISISSA RYHMISSÄ

Uskontokasvatuksella on vakiintunut asema suomalaisessa varhaiskasvatuksessa. Alati kasvava monikulttuurisuus ja – uskontoisuus päiväkotiryhmissä tuovat lisähaasteita uskontokasvatuksen järjestämiselle ja sisällölle. Moniuskontoisuutta tarkastellaan tässä tutkimuksessa yhtenä monikulttuurisuuden osa-alueena. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatusta lähestytään tarkastelemalla sen perinnettä, historiaa, lakisääteistä asemaa, käytännön toteutusta päiväkodeissa sekä seurakuntien ja päiväkotien yhteistyötä.

Tämän laadullisen tutkimuksen tutkimusmenetelmänä ovat olleet teemahaastattelut, jotka toteutettiin aikavälillä joulukuusta 2014 helmikuuhun 2015 Turun Varissuolla. Kuutta kunnallisessa päiväkodissa käyvän lapsen vanhempaa haastateltiin. Haastateltavat olivat maahanmuuttajataustaisia ja kuvailivat uskonnolliseksi vakaumukseksi muun kuin evankelisluterilaisen kristinuskon. Haastateltavat kuvailivat uskonnollisen vakaumuksensa olevan joko islamilainen, katolinen tai helluntalainen kristinuskon. Vanhempien näkemyksiä ja kokemuksia varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksesta pyrittiin selvittämään haastatteluissa. Vanhemmilta kysyttiin, minkälaisia toiveita heillä on varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen suhteen ja miten aiheesta on keskusteltu ja tiedotettu päiväkodissa. Myös vanhempien perusteluja heidän lastensa osallistumiselle tai osallistumattomuudelle päiväkodin uskontokasvatukseen pohdittiin.

Tutkimuksessa selvisi, että monet perheet harjoittavat omaa uskontoaan aktiivisesti kotona ja samalla heidän lapsensa osallistuvat uskonnolliseen kasvatukseen päiväkodissa. Lapset oppivat siis jo varhaislapsuudessaan kahdesta eri uskonnosta. Vanhemmat kokivat varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen enimmäkseen positiivisena asiana, mutta olivat huolissaan sen mahdollisesta tunnustuksellisesta sisällöstä. Uskontokasvatuksen toivottiin opettavan lapsille yleismaailmallisia eettisiä arvoja sekä tapa- ja kulttuurikasvatusta Suomen ja muiden maiden perinteistä. Vanhempien kokemukset varhaiskasvatuksen uskontokasvatukseen liittyvästä tiedotuksesta ja keskusteluista päivähoitohenkilökunnan kanssa olivat hyvin vaihtelevia.

ASIASANAT:

varhaiskasvatus, monikulttuurisuus, moniuskontoisuus, uskontokasvatus

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Social services | Child-, youth- and familywork

2015 | 43+2

Heli Virjonen

Enni Stöd

RELIGIOUS EDUCATION IN RELIGIOUSLY PLURAL GROUPS IN THE CONTEXT OF FINNISH EARLY CHILDHOOD EDUCATION

Religious education has an established status in Finnish early childhood education. Increase of cultural and religious pluralism in the society has created new challenges for organizing and implementing religious education in kindergartens. Religious pluralism is seen as a part of multiculturalism in this study. In the theoretical part of this study early year's religious education is viewed through tradition, history, legislation and co-operation between kindergartens and the state church of Finland, the evangelical Lutheran church. Also the practical implementation of religious education is considered.

The research method is qualitative research. The research material was collected by theme interviews. The interviews were completed in Varissuo suburb in Turku in the time frame from December 2014 to February 2015. Six parents of children going to a public kindergarten were interviewed. All the interviewees are immigrants and described their religious views as other than the evangelical Lutheran church. The interviewees defined themselves as Muslim, Catholic or Pentecostal. The interviews aimed to find out what was the experience and perception of these parents on early year's religious education. The interviewees were asked about their views on the content of religious education in kindergartens and about communication on the matter with the early year's professionals. The interviewees were also inquired whether their child participates or does not in the religious education and for what reasons.

The findings of this study are that many children practice religion at home with their families but take part on the religious education whilst in kindergarten too. Practically this means that these children learn from two different religions during their early childhood. The religious education in kindergartens has mostly been perceived in a positive light but the interviewees were also concerned about its possible confessional content. The interviewees wished that religious education would teach their children about universal ethical values, cultural manners and traditions of Finland and other countries. Experiences on communication about religious education with the early year's educators were very varied.

KEYWORDS:

early childhood education, multiculturalism, religious pluralism, religious education

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 VARHAISKASVATUKSEN USKONTOKASVATUS	8
2.1 Uskontokasvatusta määrittelevät asiakirjat	8
2.2 Uskontokasvatuksen perinne suomalaisessa varhaiskasvatuksessa	9
2.3 Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus tänään	10
2.4 Seurakuntien ja päiväkotien yhteistyö	11
3 MONIKULTTUURINEN JA -USKONTOINEN PÄIVÄKOTI	13
3.1 Monikulttuurisuus ja monikulttuurisuusosaaminen varhaiskasvatuksessa	13
3.2 Moniuskontoisuus monikulttuurisuuden osana	15
3.3 Lastentarhaopettajien näkemyksiä monikulttuurisesta uskontokasvatuksesta	16
3.4 Päiväkotien ja perheiden välinen yhteistyö uskontokasvatuksessa	18
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	20
4.1 Tutkimuksen toimintaympäristön ja haastateltavien kuvaus	20
4.2 Tutkimustehtävät ja – menetelmät	21
4.3 Aineiston hankinta ja analyysi	22
5 TUTKIMUSTULOKSET	25
5.1 Uskontojen merkitys perheille	25
5.2 Uskontojen moninaisuus lasten elämässä	26
5.3 Uskontokasvatuksen sisältö	27
5.4 Tiedotus uskontokasvatuksesta	30
5.5 Tulosten yhteenveto	31
6 POHDINTAA	32
6.1 Tulosten pohdintaa	32
6.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	36
6.3 Tutkimuksen arviointia	38
LÄHTEET	41

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

1 JOHDANTO

Uskontokasvatus on vakiintunut osa suomalaista varhaiskasvatusta. Uskontokasvatus nähdään usein varhaiskasvatuksen luontevana osa-alueena perinteiden ja tapakulttuurin opettamisen kautta. Suomalaisen varhaiskasvatuksen historia on myös vahvasti kristinuskoon pohjaavaa. Nykyäänkin päiväkodit tekevät yhteistyötä seurakuntien kanssa. Uskontokasvatus sisältyy myös lakisääteisesti varhaiskasvatukseen. Uskontokasvatuksen tavoitteena on tutustua lasta lähellä oleviin uskontoihin ja katsomuksiin (STAKES 2005, 29). Uskontokasvatuksen merkitystä ja asemaa osana suomalaista varhaiskasvatusta lähestytään tässä perehtymällä aiheetta käsitteleviin virallisiin asiakirjoihin, historiaan sekä seurakuntien ja päiväkotien yhteistyöhön. Myös varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen nykytilaa pohditaan. Näitä teemoja käsitellään tietoperustan luvussa varhaiskasvatuksen uskontokasvatus.

Tietoperustan seuraavassa pääluvussa käsitellään monikulttuurista ja -uskontoista päiväkotia. Alati monimuotoistuva ja monikulttuuristuva asiakaskunta asettaa uudenlaisia haasteita uskontokasvatuksen toteutukselle ja sisällölle päiväkodeissa. Kasvava määrä varhaiskasvatuksen toimintaympäristöjä on monikulttuurisuuden lisäksi myös moniuskontoisia. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, miten varhaiskasvatuksen piirissä on reagoitu monikulttuurisuuskysymyksiin ja minkälaisia merkityksiä uskontokasvatuksen toteuttamiselle annetaan lastentarhanopettajien keskuudessa aiemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Moniuskontoisuutta lähestytään tässä monikulttuurisuuden osa-alueena. Monikulttuurisuusosaamisen ja avoimen vuorovaikutuksen merkityksiä monikulttuurisissa ja -uskontoisissa ympäristöissä pohditaan. Toisen kulttuurin ja uskonnon piiristä tulevan ihmisen kohtaamisen merkityksellisyys korostuu uskontodialogia tavoiteltaessa.

Tutkimuksen toteutus -luvussa käsitellään tutkimustehtäviä ja -menetelmiä sekä aineiston hankintaa ja analyysitapaa. Tutkimustehtävinä oli selvittää, miten eri uskontokuntiin kuin evankelis-luterilaiseen kristinuskoon kuuluvat vanhemmat kokevat varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen. Tarkoituksena oli selvittää,

millaisia kokemuksia heillä on varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksesta ja minkälaisia sisältöjä he toivoisivat sille. Tavoitteena oli selvittää myös, toivoisivatko vanhemmat omasta uskonnostaan kerrottavan päiväkodissa. Lasten osallistumista tai osallistumattomuutta uskontoon pohjaaviin tuokioihin ja tapahtumiin pohdittiin, sekä vanhempien perusteluja valinnoilleen. Vanhemmilta kysyttiin myös, miten he ovat keskustelleet uskontokasvatuksesta päivähoitohenkilökunnan kanssa ja kuinka heille on tiedotettu uskontokasvatuksesta. Tutkimuksen tärkeänä tavoitteena on antaa maahanmuuttajataustaisilla ja eriuskontoisille vanhemmille ääni. Heidän näkökulmaansa on pyritty tuomaan esille. Tämä laadullinen tutkimus on toteutettu haastattelemalla eriuskontoisia maahanmuuttajataustaisia päiväkotilasten vanhempia Turun Varissuolla aikavälillä joulukuusta 2014 tammikuuhun 2015. Haastattelut olivat teemahaastatteluja.

Tutkimustulokset -luvussa käsitellään haastattelujen keskeistä sisältöä. Vanhempien näkemyksiä ja kokemuksia varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksesta raportoidaan haastattelujen pohjalta. Käsiteltyjä aiheita ovat uskontojen merkitys perheille, uskontojen moninaisuus lapsen elämässä, varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen sisältö ja päivähoitohenkilökunnan kanssa käydyt keskustelut ja tiedotus uskontokasvatuksesta. Tutkimuksen pääpainopisteinä oli selvittää, miten vanhemmat kokivat päiväkodin uskontokasvatuksen sekä siihen liittyvät keskustelut ja tiedotuksen päivähoitohenkilöstön kanssa.

Pohdintaa -luvussa tutkimuksen tuloksia tarkastellaan aiheesta aiemmin julkaistun kirjallisuuden ja tutkimuksien pohjalta. Uskonnon merkitystä käsitellään kulttuurienvälisen dialogin, maahanmuutonäkökulman ja yksilön identiteetin kannalta. Myös varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksesta nousutta keskustelua pohditaan. Tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä on arvioitu lopuksi.

2 VARHAISKASVATUKSEN USKONTOKASVATUS

2.1 Uskontokasvatusta määrittelevät asiakirjat

Varhaiskasvatuksen uskontokasvatusta määrittelevät asiakirjat ovat Laki lasten päivähoidosta 19.1.1973/36 2 a § ja Varhaiskasvatuksen perusteiden uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio (STAKES 2005, 29). Lisäksi kunnallisen tason varhaiskasvatussuunnitelmat ja päiväkotikohtaiset suunnitelmat vaikuttavat uskontokasvatuksen sisältöön ja toteutukseen. Lain mukaan päivähoidon tulee edistää lapsen uskonnollista kasvatusta yleinen kulttuuriperinne huomioon ottaen. Päivähoidon tulee lapsen uskonnollista kasvua tukiessaan kunnioittaa myös vanhemman tai holhoajan vakaumusta. Tavoitteena on lapsen kehityksen edistäminen niin, että kasvua yhteisvastuuseen, rauhaan ja elinympäristön vaalimiseen tuetaan. (Finlex.fi 1973.)

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisissa perusteissa uskonnollis-katsomuksellisen orientaation keskeistä sisältöä ovat uskonnolliset, hengelliset ja henkiset asiat. Orientaatioon sisältyy hiljaisuuden ja ihmettelemisen mahdollistaminen sekä lapsen kyvyn, herkkyyden ja kunnioituksen vahvistaminen sannaattomia ja symbolisia asioita kohtaan. Lapsia lähellä oleviin erilaisten katso- musten ja uskontojen tapoihin tutustutaan. Lapsen oman uskonnon tai katso- muksen tapoihin ja perinteeseen perehdytään. (STAKES 2005, 29.)

Turun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa uskonnon ja elämäntatso- muksen sisällöllisessä orientaatioissa korostetaan yhteistyötä seurakunnan ja kasvatusasiain keskuksen kanssa. Kasvatusasiain keskuksen päiväkodissa järjestämien tilaisuuksien aiheet liittyvät uskontokasvatuksen sisältöihin, mene- telmiin ja uskonnollisen moninaisuuden kysymyksiin päivähoidossa. (Turun kaupunki 2013, 21.) Kasvatusasian keskus tuottaa palveluita Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän alaisena seurakuntalaisille ja seurakunnille (Turun ja Kaari- nan seurakuntayhtymä 2015).

2.2 Uskontokasvatuksen perinne suomalaisessa varhaiskasvatuksessa

1800-luvun lopulla suomalaisen lastentarhatyön alkuvaiheessa vaikutteita haettiin Saksasta. Friedrich Fröbelin kasvatustieteelliset näkemykset innoittivat lastentarhatyön alkamista Suomessa. Fröbelin näkemyksissä eettinen kasvatustieteellinen sisällytettiin vahvasti kristilliseen kasvatukseen. Fröbelin ajan lastentarhoissa kasvatustieteellisen pohjavire olikin kauttaaltaan uskonnollinen. Tavoitteena oli perehdyttää lapsi yhteiskunnan kristilliseen kulttuuriperinteeseen. Suomen instituutionaalinen varhaiskasvatustieteellinen oli näin alun perin Fröbelin kasvatustieteologiaan ja kristilliseen uskontoon pohjaavaa. Hanna Rothman ja Elisabeth Alander perustivat Helsinkiin Suomen ensimmäisen kansanlastentarhan 1800-luvun lopulla. Heidän kasvatustieteellisen periaatteensa pohjautuivat voimakkaasti Fröbelin ajatteluun. Kotien kristillistä kasvatusta pyrittiin tukemaan sekä opettamaan lapsille kristillisiä ja eettisiä arvoja ja periaatteita. Kasvatustieteellisen kristillistä perustaa pidettiin vielä tuolloin itsestäänselvytenä. Kristillinen käsitys ihmisestä ja ihmiseksi kasvami- seksi määrittivät kasvatustoiminnan sisältöä. Lastentarhojen toiminta oli uskonnollisen kasvatustieteellisen sävyttämää aina 1950-luvun loppuun saakka. (Salminen 2001, 6-14.)

1950- ja 1960-luvuilla kasvatustieteellisen ja psykologian tutkimuksen myötä alettiin tutkia myös lapsen uskonnollista kehitystä ja ajattelua (Salminen 2001, 15). 1960-luvulla yhteiskunnallisen murroksen aikaan myös uskontovastaiset aatesuuntaukset vahvistuivat (Kallioniemi 2005, 28). 1970- ja 1980-luvut olivat uudistuksen aikaa päivähoitossa. Päivähoitolaissa (36/1973) säädettiin päivähoiton tehtäväksi tukea lapsen eettistä ja uskonnollista kasvatusta. Suunnittelussa pidettiin tärkeänä ottaa huomioon Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien ja lastenoikeuksien julistukset. Keskeisiksi periaatteiksi Yhdistyneiden kansakuntien asiakirjojen mukaan päivähoiton uskontokasvatustieteellisen nostettiin uskonnonvapauden periaatteen huomioiminen ja lapsen vanhempien oikeus päättää lapsensa uskonnollisesta kasvatustieteellisen. (Salminen 2001, 21-22.)

Parlamentaarinen päivähoiton kasvatustieteellisen komitea (1980) asetti päiväkotien uskontokasvatustieteellisen tavoitteeksi kristillisen perinteen ja tapakulttuurin tuntemi-

sen. Päiväkotien uskontokasvatuksen tavoitteeksi määriteltiin myös opettaa kunnioittavaa suhtautumista omaa kristillistä perintöä ja muita uskontoja ja vakaumuksia kohtaan. Pääasiallisiksi sisällöiksi nähtiin kristilliset juhlapäivät suomalaisena kulttuuriperintönä, kristilliseen uskoon liittyvät elämän asiat ja lapsen omiin kysymyksiin vastaaminen. (Salminen 2001, 21-23.) Uskontokasvatus sai näin selkeän, lakisääteisen aseman päivähoitossa (Kallioniemi 2005, 29). Suomalaiseen varhaiskasvatukseen on näin vuosikymmenten ajan kuulunut kristillinen perinne. Kristinuskon sisältö on usein nähty muuttumattomana ja annettuna, jolloin uskonto on päässyt määrittämään myös kasvavaa ihmistä. (Pellikka 2011, 151).

2.3 Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus tänään

Varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen tarkoituksena on antaa lapselle mahdollisuus tutustua oman ja muiden uskontojen perinteisiin. Parhaimmillaan varhaiskasvatuksen uskontokasvatus tukee lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Oman uskonnon opetus voi tukea maahanmuuttajataustaisia lapsia perheineen kotoutumisessa. Eri maiden tapoihin ja perinteisiin tutustuminen voi myös edistää yhteisymmärrystä ja vuoropuhelua eri kulttuurien edustajien välillä. (Halme & Vataja 2011, 50-51.) Uskontokasvatukseen liitetään monia eettisten kasvatuksen teemoja kuten oikeanmukaisuuden, oikean ja väärän, hyvän ja pahan, totuuden ja valheen sekä anteeksi antamisen käsitteleminen (Anteroineen ym. 2011, 8).

Kristillisiin perinteisiin pohjaavat tapahtumat ja tuokiot voivat olla tärkeitä kaikille lapsille yhteisöllisyyden sekä valtaväestön arvoja ja kulttuuria valottavana kokemuksena (Paavola & Talib 2007, 76). Uskontokasvatus voidaankin nähdä arvokkaana myös lapsen alueellisen identiteetin kehittymiselle globalisoituvassa ja integroituvassa maailmassa (Kallioniemi 2001, 48). Varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen keskeisenä sisältönä voidaan pitää suomalaiseen kulttuuriin tutustumista ja siihen liittyvien uskonnollisten ilmiöiden ymmärtämistä ja tunteamista. Uskontokasvatuksen voidaan nähdä sisältävän eettisen kasvatuksen li-

säksi myös kulttuurikasvatuksen teemoja. Uskontokasvattaja voi olla kulttuuri-työntekijä avatessaan lapselle uskontojen, katsomusten, kulttuuriperinnön ja arvojen maailmaa. (Pellikka 2011, 152, 161.)

Lamminmäki-Vartia (2010, 136) linjaa, että kristinuskoon pohjaavia tapoja ja perinteitä ei tulisi varhaiskasvatuksessa lähteä jättämään pois monikulttuuristumisen myötä, vaan niiden rinnalle tulisi ottaa uusia tapoja ja menetelmiä toteuttaa moniuskontoiseen ryhmään paremmin soveltuvaa uskontokasvatusta. Lamminmäki-Vartia korostaa myös, että uskontokasvatus ja kulttuurinen katsomuskasvatus tulisi tänä päivänä nähdä kaikkiin lapsiryhmässä edustettuina oleviin kulttuureihin ja katsomuksiin liittyvänä, eikä enää vain pelkästään kristinuskoon ja valtakulttuuriin pohjaavana.

Pellikka (2011, 51-52) pohtii artikkelissaan, olisiko varhaiskasvatuksen uskontokasvatusta mahdollista uudistaa ja muuttaa niin, että lapsen maailma ja ympäröivä uskonnollinen maailma voitaisiin saattaa vuorovaikutukseen tarjoten lapselle monenlaisia kasvun ja kehityksen virikkeitä. Järvinen (2010, 33) kirjoittaa uskontokasvatuksen tarpeellisuudesta ja tärkeydestä moneuden ymmärtämiseen kasvattamisen ollessa tavoitteena. Toiseuden sekä moneuden ymmärtäminen ja hyväksyminen uskontokasvatuksen osana ovat lähtökohtia rauhankasvatukselle ja oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi monikulttuurisessa yhteiskunnassa.

2.4 Seurakuntien ja päiväkotien yhteistyö

Turun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa (2013, 21) määritellään seurakunnan ja päiväkotien yhteistyötä seuraavasti: ”Kasvatusasian keskuksen ja paikallisseurakuntien työntekijät tukevat, auttavat ja konsultoivat varhaiskasvattajia uskonnollis-katsomuksellisen orientaation toteuttamisessa luonnollisena osana päivähoidon arkea.” Kasvatusasiain keskus järjestää päiväkodeissa kausittain uskontokasvatusaamuja ja henkilökunnalle uskontokasvatukseen liittyviä koulutuksia. Myös kasvatusasiain keskuksen KasKummaa! Nukketeatteriryhmä

vierailee päiväkodeissa. Seurakuntien työntekijät vierailevat päiväkodeissa kirkkovuoden tärkeimpien juhlien aikaan.

Turun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa (Turku 2013, 21) mainitaan myös Turun ja Kaarinan päivähoiton henkilöstön sekä Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän yhteistyössä tekemä opas ”Päivähoidon uskontokasvatus. Onks enkeleitä olemas? Näkökulmia päivähoiton uskontokasvatukseen”. Opas on suunniteltu avuksi uskontokasvatuksen merkityksen ymmärtämiseen, suunnitteluun ja toteutukseen. Oppaan tarkoituksena on olla tukena myös vanhempien ja päivähoiton henkilöstön välisissä keskusteluissa ja muiden tahojen kanssa yhteistyötä tehtäessä. Opas alkaa sanoin: ”Kansainvälistymisen vuosikymmenet ovat muuttaneet myös maamme uskonnollisen todellisuuden. Kristinuskon rinnalla tapaamme arjessa monien muiden uskontojen ja katsomusten edustajia. Toisten näkemyksiä kunnioittavan asenteen aikaansaamiseksi on tärkeää oppia ymmärtämään paitsi omaansa, myös muiden pyhää”. (Anteroinen ym. 2011, 3.) Lapsen uskonnollinen kehitys nähdään osana kokonaisvaltaista kehitystä. Lapselle on annettava mahdollisuus tutustua vaihtoehtoisiin tulkintatapoihin eri asioista. Erilaisten tunnekokemusten kautta lapsi oppii eettisiä ja uskonnollisia asioita. (Anteroinen ym. 2011, 6.)

3 MONIKULTTUURINEN JA -USKONTOINEN PÄIVÄKOTI

3.1 Monikulttuurisuus ja monikulttuurisuusosaaminen varhaiskasvatuksessa

Monikulttuurisuus suomalaisessa yhteiskunnassa lisääntyy erityisesti maahanmuuton vuoksi. 1990-luvulla Suomeen muutti keskimäärin vuosittain noin 13 000 henkilöä. Maahanmuuton vuosittainen määrä alkoi lisääntyä 2000-luvulta alkaen. Suomeen on muuttanut noin 30 000 henkeä vuosittain parin viime vuoden aikana. (Väestöntutkimuslaitos 2014 a.) Suomessa oli vuonna 2012 yhteensä noin 90 000 perhettä, joista joko toinen tai molemmat vanhemmat olivat vieraskielisiä (Väestöntutkimuslaitos 2014 b).

Yhdistyneiden kansakuntien lasten oikeuksien yleissopimus linjaa seuraavasti: ”Niissä maissa, joissa on etnisiä, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöryhmiä tai alkuperäiskansoihin kuuluvia henkilöitä, tällaiseen vähemmistöryhmään tai alkuperäiskansaankin kuululta lapselta ei saa kieltää oikeutta nauttia yhdessä ryhmän muiden jäsenten kanssa omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään” (Finlex.fi 2014). Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa linjataan: ”Kulttuurivähemmistöihin kuuluvilla lapsilla tulee olla mahdollisuus kasvaa monikulttuurisessa yhteiskunnassa oman kulttuuripiirinsä ja suomalaisen yhteiskunnan jäseniksi” (Stakes 2005, 38).

Monikulttuurisuus on hyvin laaja ja moni merkityksellinen käsite. Suomessa monikulttuurisuuden käsitteeseen voidaan liittää ainakin maahanmuuttajat ja heihin liittyvät kysymykset, eri kieliin ja kulttuureihin liittyvät kysymykset, uskonnot ja maailmankatsomukset, sukupuolisidonnaisuus, seksuaalinen suuntautuminen, sosiaaliluokka, syrjäytyneisyys ja vammaisuus. (Paavola & Talib 2010, 26-27.)

Talib (2007, 183-184) määrittelee monikulttuurisen kasvatuksen viittaavan: ”filosofiseen ja kasvatukselliseen prosessiin, jonka tavoite on edistää oikeudenmukaisuutta, yksilöiden vapautta, samanarvoisuutta, inhimillistä arvokkuutta sekä

kaikkien keskinäistä kunnioitusta.” Monikulttuurisella kasvatuksella pyritään edistämään valtaväestön ja vähemmistöryhmien vuoropuhelua ja yhteistyötä (Talib 2007, 184). Monikulttuurisessa päiväkodissa myös suomalainen lapsi oppii kulttuurillista rikkautta ja globaalin maailman taitojen oppiminen korostuu (Halme & Vataja 2011, 43).

Tietoisuus ja ymmärrys omasta kulttuurisesta identiteetistä nähdään hyvänä lähtökohtana muiden kulttuurien kohtaamiselle. Varhaiskasvattajan tulisi olla tietoinen monikulttuurisuudesta osana suomalaista valtakulttuuria ja ymmärtää myös valtakulttuurin pitävän sisällään monenlaisia alakulttuureja. Kulttuuritietoinen varhaiskasvattaja pystyy kohtaamaan erilaiset perheet ennakkoluulottomasti ja yhdenvertaisesti. Joustavuus ja avoimuus ovat tarpeen sekä yleinen kulttuuri- ja uskontotietoisuus avuksi. Kulttuuritietoinen varhaiskasvattaja myös arvostaa ja kunnioittaa lapsen ja perheen kulttuuria. Halu ottaa asioista selvää ja tutustua lasten ja perheiden kulttuureihin on tärkeää. (Halme & Vataja 2011, 99-100.) Myös positiivisuus ja luonteva suhtautuminen erilaisiin kulttuureihin ja uskontoihin on tärkeää monikulttuurisissa päiväkodeissa työskenteleville (Laminmäki-Vartia 2010, 136).

Monikulttuurisissa päiväkodeissa henkilökuntaa voidaan tukea työtehtävissään esimerkiksi peruspuitteita resursoimalla. Myös maahanmuuttajataustaisten työntekijöiden kieli-, kulttuuri- ja uskontotuntemus voi olla merkittävä apu ja voimavara. Monikulttuurisissa päiväkodeissa on erityisen tärkeää, että varhaiskasvatushenkilöstö pyrkii luomaan luottamuksellisia yhteistyösuhteita lasten perheiden kanssa. (Kuusisto 2010, 98.)

Paavola ja Talib (2010, 81-83) kirjoittavat varhaiskasvattajien ja opettajien interkulttuurisesta osaamisesta, joka ilmenee laajentuneena itseymmärryksenä, kriittisenä suhtautumisena omaan työhön, empatiana sekä erilaisten todellisuuksien ja elämänmuotojen hahmottamisena. Kasvattajat ja opettajat monimuotoisuuden edistäjinä ja tulevaisuuden rakentajina ovat hyvin keskeisessä asemassa etenkin monikulttuuristuvissa yhteiskunnissa. Kasvattajan on mahdollista kehittää interkulttuurista osaamistaan oman motivaation tarkastelun ja kriittisen pohdiskelun kautta. Omia ajatuksia ja assosiaatioita tulisi tarkastella tapahtumien

yhteydessä. Interkulttuurista oppimista helpottaa usein yhteistyö ja keskustelut kollegoiden kanssa. (Paavola & Talib, 2010, 81-83.) Tietoinen pyrkiminen kasvatuserityksensä, joka kannustaa herkkyyteen erilaisia maailmankatsomuksia kohtaan tulisi olla osa jokaisen varhaiskasvattajan ammattieettistä osaamista monikulttuurisessa toimintaympäristössä työskennellessään (Kuusisto & Laminmäki-Vartia 2012, 11).

3.2 Moniuskontoisuus monikulttuurisuuden osana

”Monikulttuurinen päiväkotitoiminta on käytännössä usein myös moniuskonnoinen yhteisö. Katsomuksellisten identiteettien tukemiselle on erityisen tärkeää, että uskontoihin ja muihin katsomuksiin suhtaudutaan päiväkodissa myönteisesti, katsomuksellista monimuotoisuutta arvostaen, ja ohjaten myös lapsia toisten vakaumusten ja kulttuurien kunnioittamiseen” (Kuusisto 2010, 52). Myös uskonnottomien perheiden lapset tulisi huomioida varhaiskasvatuksen uskontokasvatusta suunnitellessa. Myös näillä lapsilla tulisi olla oikeus ja mahdollisuus tutustua erilaisiin perinteisiin ja katsomuksiin päiväkodissa. (Kuusisto 2010, 52.)

Monikulttuurisuuteen liittyy vahvasti myös eri uskontoihin liittyvät asiat. Monikulttuuristumisen myötä joudutaan erilaisten arvoristiriitojen ja elämäntapakysymyksen äärelle. Arvokysymykset saattavat olla usein hyvin perustavanlaatuisia. Uskontojen arvot ja normit ovat myös vahvasti yhteydessä eettisiin kysymyksiin. Uskonnoilla on vaikutusta myös eri kulttuurien moraalikäsitelmiin. Muiden kulttuurien moraalikäsitelmiä tai maahanmuuttajien kulttuuria voi olla vaikea ymmärtää ilman perustietoja uskonnollisesta viitekehyksestä tietyn kulttuurin piirissä. (Luodeslampi 2005, 438-440.) Tulkintamme siitä, miten asiat ovat tai niiden pitäisi olla ovat vahvasti kulttuurisidonnaisia. Tulkintamme saattavat olla automaattisia tai tiedostamattomia. Haasteellisissa kulttuurien kohtaamisissa omat arvot peilaantuvat vahvasti kohdattavaan toiseen, jolloin esimerkiksi omat suomalaisiksi mielletyt perusarvot saattavat nousta entistä tärkeämmiksi. (Paavola & Talib 2010, 77.)

Järvisen (2010, 32) mukaan monikulttuuristuvan yhteiskunnan tulisi tukea mahdollisimman paljon eri kulttuuri- ja uskontoryhmiä perinteineen. Tämä siten lisäisi vähemmistöryhmien mahdollisuuksia tukea jäsentensä identiteettejä uusissa tilanteissa. Oman uskonnon tukeminen on paras lähtökohta uskonnollisen identiteetin muodostumiselle monikulttuurisessa ja -uskontoisessa yhteiskunnassa. (Järvinen 2010, 32.)

Yhteiskunnan monimuotoisuus voidaan määritellä erilaisten kulttuurien ja uskontojen kirjon kautta. Monimuotoisuus ei kuitenkaan ole vain erilaisia katsomuksia ja kulttuureja, vaan myös aktiivista osallistumista sekä kulttuurien ja uskontojen välistä yhteistyötä ja toimintaa. Eri uskontojen rinnakkaiselo vaatii onnistuakseen rakentavaa ja monimuotoisuutta vaalivaa avointa keskustelukulttuuria. Aidon monimuotoisuuden syntymiselle on tärkeää, etteivät eri kulttuuri- ja uskontoryhmät eristäydy omiin oloihinsa. Käytännön tasolla monimuotoisuutta tukeva yhteiskunta luo tilaa erilaisen uskontojen harjoittamiselle ja olemassaololle. Kulttuuriseen monimuotoisuuteen pyrkivässä yhteiskunnassa eri uskontojen perinteet ja arvot ovat myös esillä ja sallittuja. Tämän tulisi perustua siihen, että suurimmatkin keskinäiset eromme pystyttäisiin huomioimaan arvostavassa ilmapiirissä sen sijaan, että eriävät katsomukset ja perinteet häivytettäisiin tai pidettäisiin vain oman yhteisön keskuudessa. (Harvard University 2015.)

3.3 Lastentarhaopettajien näkemyksiä monikulttuurisesta uskontokasvatuksesta

Kallioniemi (2000, 92, 98) tutki helsinkiläisten lastentarhanopettajien käsityksiä päiväkodin uskonnollisesta kasvatuksesta ja sen toteuttamisesta. Hänen tarkastellessaan yhteiskunnan monikulttuuristumisen vaikutusta varhaiskasvatukseen, hän huomasi, että vastaajilla oli hyvin erilaisia ja jopa täysin päinvastaisia näkemyksiä aiheesta. Yhteiskunnan muutos monikulttuurisemmaksi on vaikuttanut lastentarhanopettajien käsityksiin uskontokasvatuksesta monella tavalla ja useissa päiväkodeissa asiasta onkin herännyt keskustelua.

Lastentarhanopettajien vastauksista esiin noussut teema oli lisääntynyt tarve ottaa lasten ja heidän perheidensä kulttuurinen ja uskonnollinen tausta huomioon uskontokasvatuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Kallioniemen (2000, 93) vastaajien mukaan erilaisia vakaumuksia pitää tänä päivänä huomioida enemmän ja uskonnollisen kasvatuksen järjestäminen koettiin tästä johtuen jossain määrin hankalammaksi. Kokemuksia perusteltiin sillä, että nykyään päiväkotiryhmien lapset kuuluvat usein niin moniin eri uskontokuntiin ja joidenkin lasten vanhemmat ovat myös hyvin tarkkoja vakaumuksiinsa liittyvistä asioista. Hankalaksi koettiin myös, että kaikki lapset eivät voi osallistua kaikkeen toimintaan, jolloin toimintaa pitää ryhmissä eriyttää ja vaihtoehtoista toimintaa järjestää. Lastentarhanopettajat kokivat, että uskontokasvatuksen luonnetta ja sisältöä olisi tarve pohtia enemmän yhdessä päiväkodeissa. Joidenkin vastaajien mukaan uskonnollinen kasvatusta on myös vähentynyt tai tunnustuksellinen kasvatusta jäänyt jopa lähes kokonaan pois ryhmien monikulttuuristumisen myötä.

Jotkin vastaajat taas kokivat monikulttuuristumisen rikastuttaneen ja monipuolistaneen päiväkodin uskontokasvatusta. Monikulttuurisuuden koettiin tuovan mahdollisuuksia ottaa erilaisia uskontoja ja vakaumuksia luontevasti esille päiväkodeissa. Monikulttuurisuus ja -uskontoisuus koettiin rikkautena ja mahdollisuutena kasvatettaessa lapsia suvaitsevaisuuteen, erilaisuuden hyväksymiseen ja kohtaamiseen konkreettisemmalla tasolla. Jotkin vastaajista taas kertoivat monikulttuurisuuden vahvistavan heidän omaan uskontoonsa liittyvää kasvatusta. Kallioniemi arvioi tämän ajatuksen taustalla olevan motivaatio perinteiseen kansalliseen kulttuuriperinteeseen ja -identiteettiin kasvattamiseen päiväkodissa. (Kallioniemi, 2000, 93-96.)

Lamminmäki-Vartia arvioi uskontokasvatuksen järjestämisen ja toteuttamisen olevan usein vaikeaa ja luovan paineita varhaiskasvattajille monikulttuurisissa toimintaympäristöissä. Lamminmäki-Vartian tutkimuksessa selvisi haasteita nähdä uskontokasvatusta varhaiskasvatuksen luontevana osana valtakunnallisten asiakirjojen asettamien tavoitteiden valossa. Myös toimintaympäristöjen monikulttuurisuus itsessään nähtiin suurena haasteena varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen suunnittelemiselle ja toteuttamiselle. (Lamminmäki-Vartia 2010,

126-128.) Kallioniemen tutkimuksen mukaan monet lastentarhanopettajat koki-
vatkin tarvitsevansa täydennyskoulutusta uskontokasvatuksen menetelmiin,
sisältöihin ja yleiseen kulttuuri- ja uskontotietämykseen (2000, 123).

Kalliala (2001, 178) kuitenkin kyseenalaistaa ajatuksen siitä, että uskontokasva-
tuksen järjestäminen on hankalaa juuri monikulttuurisuuskysymysten vuoksi.
Kallialan mukaan jo 70-luvulta asti uskontokasvatuksen järjestäminen on koettu
haastavaksi ja kasvatustavoitteista eettinen ja uskonnollinen ovat jo aiemminkin
jääneet heikoimmille sijoille varhaiskasvatuksessa.

3.4 Päiväkotien ja perheiden välinen yhteistyö uskontokasvatuksessa

Kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan vanhempien ja varhaiskasvattajien sitou-
tumista toimia yhdessä lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseksi.
Kasvatuskumppanuuteen liittyy yhteistoiminnallisen asenteen lisäksi käytännön
tason organisointi ja sopiminen. (STAKES 2005, 32.) Vanhemmille on hyvin
tärkeää tiedottaa ja keskustella heidän kanssaan suomalaisen varhaiskasvatuk-
sen tavoitteista ja periaatteista. Samalla tulisi huomioida perheen ja lapsen kult-
tuurinen tausta ja mahdolliset erityispiirteet. (Kivijärvi 2011, 247.) Varhaiskasva-
tuksen uskontokasvatuksessa ammattikasvattajien ja lasten vanhempien väli-
nen yhteistyö korostuu (Salminen 2001, 3). Lapsen henkilökohtaisessa varhais-
kasvatussuunnitelmassa tulisi sopia vanhempien kanssa uskonnollis-
katsomuksellisen orientaation sisällöstä (Halme & Vataja 2011, 49).

Turun kaupungin varhaiskasvatukseen ja perhepäivähoitoon tarkoitettu ”Lapsen
hyvä päivä - hyvä päivä kaikilla, Kerro lapsesi tavoista ja tottumuksista” -lomake
ohjaa sen täyttäviä vanhempia kasvatuskumppanuuden periaatteisiin kasvatus-
keskusteluissa. Uskonnoista ja arvoista kysytään seuraavasti: ”Oikea ja väärä,
hyvä ja paha, totuus ja valhe, anteeksipyyttäminen ja anteeksiantaminen. Miten
toivot uskontoa ja näitä arvoja huomioitavan lapsenne varhaiskasvatuksessa?”
(Turun kaupunki 2013.)

Päiväkodissa uskontodialogia varhaiskasvattajien ja vanhempien välillä voidaan
käydä esimerkiksi arkikeskusteluissa, kasvatuskeskusteluissa ja lapsen var-

haiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa (Anteroinen ym. 2011, 7). Uskontodialogilla tarkoitetaan sellaista toimintaa, jossa pyritään tasavertaiseen kohtaamiseen toisen uskonnon edustajan kanssa. Avoimen ja käytännönläheisen kohtaamisen kautta pyritään tutustumaan toiseen tai omaan uskontoon. Myös oman perinteen rikastamista voidaan tavoitella. (Rautionmaa 2010, 9.)

Uskontodialogi on usein arkista kohtaamista. Uskontodialogi voidaan myös määritellä laajemmin katsomusten väliseksi dialogiksi, jolloin siihen sisältyvät myös ei-uskonnolliset maailmankatsomukset. Lähtökohtaisena ajatuksena on, että jokaisella on jonkinlainen katsomus, enemmän tai vähemmän jäsentynyt eikä välttämättä lainkaan minkään virallisen opin mukainen. Dialogi perustuu kuuntelemiseen, kunnioitukseen ja ymmärryksen lisäämiseen. Tavoitteena on ymmärtää toisin ajattelevia ja koittaa asettua heidän asemaansa. Uskontodialogin arvoja ovat yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja yhteisen aktiivisen toimijuuden vahvistaminen rajat ylittävän yhteistyön kautta. (Riitaoja 2010, 26-27.)

Varhaiskasvatussuunnitelmakeskusteluissa uskontoon ja uskontokasvatukseen liittyvistä teemoista olisi hyvä ottaa vanhempien kanssa esille ainakin miten vanhemmat toivovat lapsen uskonnon huomioitavan päiväkodin toiminnassa, minkälaisia juhlia ja perinteitä kotona on ja miten niitä vietetään, onko lapsi kohdannut aiemmin muita uskontoja ja kulttuureja ja miten vanhemmat toivoisivat lapsensa tutustuvan valtakulttuuriin ja ryhmän muiden kulttuurien uskontoihin ja perinteisiin. Olisi myös hyvä keskustella siitä, miten lapsen kanssa on aiemmin keskusteltu uskontoon ja katsomukseen liittyvistä asioista. Lisäksi pitäisi yhdessä pohtia, olisiko tarvetta ryhmän eriyttämiselle joissakin tilanteissa. (Anteroinen ym. 2011, 8-9.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksen toimintaympäristön ja haastateltavien kuvaus

Tutkimuksessa haastatellut henkilöt on tavoitettu Turun kaupungin päivähoitoyksikön asiakasperheistä Varissuo-Lauste alueelta. Toimintaympäristön ryhmäkohtaisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa uskonnollis-katsomuksellisissa orientaatioissa mainitaan kirkkovuoden juhlapyhiin perehtyminen, vakaumuksien kunnioittaminen, mahdollisuus hiljentymiseen ja pohdintaan sekä uskontoon liittyvien asioiden yhdessä pohtiminen.

Käytännössä uskontokasvatus on näkynyt päiväkodin toiminnassa tutkimuksen toteutuksen aikana seurakunnan järjestämänä aamunavauksena ensimmäiseen adventtiin ja joulun ajan alkuun liittyen. Myös joulukirkossa vierailtiin. Suurin osa lapsista osallistui näihin tuokioihin, osa taas ei. Lapset, jotka eivät osallistuneet kyseisiin tuokioihin piirsivät, leikkivät tai ulkoilivat muiden ollessa seurakunnan aamunavauksessa tai joulukirkossa. Kyseisessä päiväkodissa toimintaa pyritään suunnittelemaan pitkälti sellaiseksi, että se soveltuu mahdollisimman monelle lapselle. Toimintavuoteen kuuluu yleensä myös pääsiäiskirkko ja seurakunnan pitämä pääsiäisaamunavaus.

Haastatelluista vanhemmista neljä kertoivat olevansa islaminuskoisia, yksi katolinen ja yksi helluntalainen. Vuonna 2010 Suomeen muuttaneista ulkomaalaisista 53-61% olivat kristittyjä ja 17-19% muslimeja, joten tässä tutkimuksessa haastatellut edustavat kahta suurinta uskontoryhmää maahan muuttaneiden keskuudessa (Martikainen 2014, 3). Haastateltavista kaksi on kotoisin Iranista. Loput neljä ovat kotoisin Pohjois-Irakista Kurdistanin alueelta sekä Kolumbiasta, Kongosta ja Kosovosta. Osa haastateltavista oli itse tullut Suomeen jo yli vuosikymmen sitten, osa vasta viime vuosien aikana. Heidän kaikkien lapsensa käyvät samassa Turun kaupungin päivähoitoyksikössä.

4.2 Tutkimustehtävät ja –menetelmät

Tutkimuksen tavoitteena on tuoda esille maahanmuuttajataustaisten ja muuhun kuin valtaväestön uskontoon kuuluvien vanhempien näkökulmia ja samalla avartaa heidän kokemusmaailmaansa muille näkyvämmäksi varhaiskasvatukseen uskontokasvatukseen liittyen. Halusin selvittää, miten uskontokysymyksiä on käytännössä käsitelty päiväkodissa ja miten vanhemmat ovat ratkaisseet uskontokasvatuskysymyksen oman lapsensa kohdalla. Löysin useampia tutkimuksia, joissa varhaiskasvatuksen ammattilaisten näkemyksiä ja käsityksiä on tutkittu koskien monikulttuurisuuden ja –uskontoisuuden mukanaan tuomia haasteita, mutta vanhempien näkökulmasta tehtyjä tutkimuksia tästä aiheesta en löytänyt.

Tutkimustehtäviä ovat:

1. Kuinka eri uskontokuntiin kuuluvat vanhemmat kokevat varhaiskasvatukseen evankelis-luterilaisen kristillisen sisällön?
2. Minkälaisia sisältöjä he toivoisivat lastensa uskontokasvatukselle päiväkodissa?
3. Millaisin perustein heidän lapsensa osallistuvat tai ovat osallistumatta uskonnolliseen perinteeseen pohjaaviin tuokioihin ja juhliin päiväkodissa?
4. Millaisia kokemuksia vanhemmilla on uskontokasvatukseen liittyvästä tiedotuksesta ja keskusteluista päiväkodin henkilöstön kanssa?

Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullinen tutkimus tutkii ilmiöiden laatua, ei määrää (Tuomi & Sarajärvi 2011, 150). Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Ajatus todellisuuden moninaisuudesta sisältyy tähän. (Hirsjärvi ym. 2007, 157.) Laadullisen tutkimusmenetelmän erityispiirteenä on, että menetelmällä ei etsitä totuutta vaan pyritään muodostamaan tulkintoja, joiden avulla yritetään ymmärtää sellaisia ihmisen kokemuksia ja kulttuurisia ilmiöitä, jotka ovat välittömän havainnon tavoittamattomissa. Laadullinen tutkimus tutkii ihmisiä heidän elämänsä maailmassaan. (Alasuutari 1994, 64.) Tutkijan pitää pyrkiä ymmärtämään ihmisiä heidän

elämänsä ja kulttuurinsa kontekstissa, jossa heidän kokemuksillaan on merkitys (Varto, 1993, 26). Eskola ja Suoranta (1998, 15-16) kuvaavat laadullisen tutkimuksen pyrkivän ymmärtämään ilmiöiden prosessiluonnetta. Ilmiöiden prosessiluonne sosiaalisessa todellisuudessa tulee nähdä paikallisena ja historialliseen kontekstiin sidottuna.

4.3 Aineiston hankinta ja analyysi

Tutkimuksen aineisto on hankittu Turun Varissuolla aikavälillä joulukuusta 2014 helmikuuhun 2015. Aineisto koostuu kuudesta teemahaastattelusta. Haastateltavina ovat olleet päiväkotilasten vanhemmat, jotka kuvaavat uskonnollista väkämystä muuksi kuin evankelis-luterilaiseksi kristinuskoksi. Haastatelluista neljä ovat islaminuskoisia, yksi katolinen ja yksi helluntalainen. Kaikki haastateltavat ovat myös maahanmuuttajia. Selitin haastateltaville huolellisesti tutkimuksen tavoitteen, laajuuden sekä haastattelujen tarkoituksen, tallettamisen ja käsittelyn ennen varsinaisia haastattelutilanteita. Kiinnitin erityistä huomiota tähän ja pyrin korostamaan haastattelujen vapaaehtoisuutta ja luottamuksellisuutta lähestyessäni mahdollisia haastateltaviani, jotka puhuvat muuta kieltä kuin suomea äidinkielenään. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina. Valtaosa haastatteluista toteutettiin Varissuolla päiväkodin tiloissa, mutta muutama haastattelu myös muualla haastateltaville päivähoitoaika paremmin sopineina ajankohtina. Haastattelujen keskimääräinen kesto oli noin 30 - 45 minuuttia. Haastattelut nauhoitettiin digitaalisella nauhurilla ja litteroitiin sanatarkasti mahdollisimman pian haastattelujen jälkeen, usein jo saman päivän aikana. Nauhoitetut haastattelut poistettiin litteroinnin jälkeen.

Teemahaastattelua tiedonkeruumenetelmänä käytettäessä pyritään muodostamaan käsityksiä tutkittavan ilmiön perusluonteesta ja -ominaisuuksista (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35, 66, 102). Teemahaastattelun kysymykset perustuvat kirjallisuuteen ja aihepiiristä aiemmin tehtyihin tutkimustuloksiin. Teemahaastattelussa eli puolistrukturoidussa haastattelussa tutkimusongelmasta poimitaan keskeiset aiheet tai teemat, joiden mukaan luokittain kysymykset esitetään haasta-

teltavalle. (Vilkkä 2005, 101.) Teemat pitää pyrkiä muodostamaan niin, että ne kattavat mahdollisimman laaja-alaisesti tutkittavan ilmiön (Kananen 2010, 55). Teemat on muodostettu aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta nousevien aihepiirien (mm. Anteroinen ym. 2011, 8 & Kuusisto 2010, 56) ja omien pohdintojeni perusteella. Perheiden vakaumuksien kunnioittaminen ja vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö lapsikohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman uskonnollis-katsomuksellisen orientaation sisällön muodostamiseksi ovat olleet tärkeitä lähtökohtia teemojen muodostamiselle. Ajatukset avoimesta keskustelukulttuurista ja vanhempien arvostamisesta oman lapsensa asiantuntijana ovat toimineet kantavina ajatuksina teemahaastattelurunkoa rakennettaessa. Minua kiinnostaa dialogisuuden periaate perheiden kanssa tehtävän työn perusolettamuksena.

Sisällönanalyysi alkaa siitä, että jo ennen aineiston analyysin alkua lähdetään etsimään aineistosta tyypillistä kertomusta. Tämän jälkeen aineistoa lähdetään pelkistämään, tiivistämään ja pilkkomaan tutkimusongelman ja tutkimuskysymysten mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 102, 110-115.) Hirsjärvi ja Hurme (2001, 150-151) kuvaavat haastatteluaineiston prosessoinnin vaiheita seuraavasti. Ensimmäinen vaihe on muokkaamaton haastatteluaineisto eli lähtöaineisto. Toinen vaihe on luokiteltu, muokattu ja ryhmitelty aineisto. Kolmannessa vaiheessa tutkija tarkastelee aineistoa omasta ajatusmaailmastaan käsin ja pyrkii ymmärtämään ilmiötä monipuolisesti. Aineistoa tiivistämällä voidaan erotella kokonaisuuksia, joista aineisto koostuu. (Kananen 2010, 61.)

Aineisto voidaan pilkkoa teemoihin teemahaastattelurungon mukaisesti. Sen jälkeen jokaisen teeman alle kootusta aineistosta voidaan lähteä etsimään teemaa kuvaavia näkemyksiä. Näin on mahdollista vertailla kaikkien haastateltujen näkemyksiä kustakin teemasta ja etsiä yhtenäisyyksiä heidän kertomastaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) Tämän tutkimuksen aineisto on ensin luokiteltu niin, että samaa teemaa koskevat eri haastateltavien vastaukset on koottu yhteen. Näin yhteen kootut kuhunkin teemaan liittyvät vastaukset on poistettu yksittäisen haastattelun kontekstista. Tarkastelun alle nousivat näin yhteen teemaan liittyvät haastatteluvastaukset kerralla kaikesta kerätystä aineistosta. Sen jälkeen näistä yhteen kootuista vastauksista kuhunkin teemakysymykseen liitty-

en on lähdetty etsimään yhtäläisyyksiä, toistuvia kertomuksia tai johdonmukaisuuksia. Aineistoa on luettu ja luokiteltu yhteyksien löytämiseksi. Johtopäätökset ja tulkinnat on muodostettu näin. Aineiston purkaminen teema-alueittain perustui Hirsjärven & Hurmeen (2009, 141-145) metodiin aineiston luokittelusta kortistoihin sekä heidän kirjoituksistaan siitä, miten edetään aineiston analyysistä johtopäätöksiin.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Uskontojen merkitys perheille

Haastatelluista vanhemmista enemmistö kuvaili uskonnon olevan tärkeä osa omaa ja perheen elämää. Haastatteluissa korostuivat kuvaukset oman perheen ja suvun uskonnolliseen perinteeseen kuulumisesta ja sen jatkamisesta, etenkin nyt uudessa maassa usein kaukana omista sukulaisista asuttaessa. Kahdella haastateltavalla oli jossain määrin ristiriitainen suhtautuminen omaan uskonnollisuuteensa, mutta he silti halusivat välittää tietoa ja opetuksia perheensä perinteisestä uskonnosta lapsilleen. Kaikkien haastateltujen lapset osallistuvat päiväkodin ulkopuolella uskonnon harjoittamiseen jollain tavalla. Lapset osallistuvat päivähoitoaikansa ulkopuolella uskonnon harjoittamiseen kirjojen ja vanhempien kertoman kautta, rukoillen, koraania kuunnellen tai osallistuen uskonnollisiin juhliin sekä uskonnollisen yhteisön tapahtumiin. Mielenkiintoista on, että haastatelluista vanhemmista vain yksi ei halunnut lapsiensa osallistuvan päiväkodin uskontokasvatukseen. Tämä siis käytännössä tarkoittaa sitä, että melkein kaikki haastateltavien vanhempien lapset oppivat kahdesta eri uskonnosta jo varhaislapsuudessaan.

Periaatteessa lapset ei vielä, kun hän on kuitenkin vielä sen verran pieni, et alle 7-vuotiaat ei niinku rukoile, mut on heil jotain kirjoja ja muuta, et pikkuhiljaa siihen tutustuu. Uskonnosta ollaan puhuttu ja toki se myös häntä kiinnostaa, kun on erilainen siinä kuin esim kristinusko, ja kyllähän he päiväkodissa puhuu. H4

Ihan islamin uskonnossaki on se rukoileminen on tärkein ja sit se et muistetaan Jumalaa ja kunnioitetaan. Ne on niinku ne tärkeimmät oikeestaan, et sit tulee näit muita, paastoaminen ja almujen antaminen ja mut se on kaikista tärkein on se rukoileminen, et siinä tavallaan muistetaan Jumalaa ja kiitetään. Mut toki sit niinku se, et tehdään hyvää, autetaan kaikkia. On aika paljon väärästynyt uskonnoista tämän hetkinen maailmankuva, et ei ihmiset osaa enää erottaa sitä oikeeta ja väärää. Et otetaan se esille se uskonto, mut ei se oo sit semmosta. Kunnioitetaan sitä uskontoa, se on aika pyhä uskonto kuitenkin, et se on tosi laaja. H1

5.2 Uskontojen moninaisuus lasten elämässä

Kahdesta eri uskonnosta oppimista varhaislapsuudessa ei kuitenkaan suurimmaksi osaksi koettu huonona asiana. Vanhempien vastauksista huomasi, että he olivat selkeästi miettineet ja harkinneet uskontokasvatukseen liittyviä asioita hyvin tarkasti. Lapsen osallistumista omasta uskonnosta eroavaan päiväkodin uskontokasvatukseen perusteltiin sillä, että lapsia ei haluttu asettaa erikoisasemaan tai erottaa muusta ryhmästä toiminnan aikana. Myös suomalaisiin tapoihin ja kulttuuriin tutustumista pidettiin perusteena uskontokasvatukseen osallistumiselle. Kirkossa käymistä verrattiin jopa museossa käymiseen.

Jos se kuuluu päiväkodin ohjelmaan, ei ole väliä, voi osallistua, mutta jos se on sama kuin mainos, eli kun ihmiset tulee joskus ovelle, jos on semmonen tapa emme halua, mutta jos kaikki nyt käy kirkossa, se on sama kuin käy museossa. H6

On lapset mennyt kyllä mukaan kirkkoon ja ollu joulujuhlissa. Vähän niinku muslimikin saa ihan hyvin käydä kirkossa ja rukoillakin vaikka siellä. Ja sit halua kuitenkin vähän tietää ehkä, että lapset tietää valmiiksi jotain muista uskonnoista. Että lapset tietää kulttuurin ja uskonnon. H2

Ei kuitenkaan me emme halua, että he ovat erikseen, kuitenkin vaikka päiväkodissa ei ole estettä tämmönen, että kaikki osallistuu johonkin kirkkoon. Mutta he ovat yhteiskunnassa muiden lasten kanssa ja he ovat kaksi mutta muut ovat enemmän. Sen takia he kuitenkin menevät johonkin suuntaan, että kaikki muut menee. Mutta se on hyvä aina muistaa, että ei paineta heitä. Mutta on ok, jos päiväkodissa järjestetään jotain. H2

Toiselta haastateltavaltani sain taas täysin vastakkaisen näkökulman samaan asiaan. Hänen mukaansa kirkko on vain kristityille, ei muslimeille. Hän perusteli valintaansa oman ja perheensä vakaumuksen kunnioittamisena ja kasvatuksellisenä yhtenäisyytenä lapsille. Uskontokasvatukseen osallistumattomille lapsille ei toivottu mitään erityistä korvaavaa tekemistä, vaan ihan vaan tavallista toimintaa kuten piirtämistä tai leikkimistä. Useamman haastateltavan islamilainen

vakaumus näkyi päiväkodissa toiveena sianlihattomasta ja verettömästä ruokavaliosta.

Osallistuu kaikkiin paitsi jos kun menee kirkkoon. Koska islam juttu on semmoinen, että kirkko on vaan suomalaisille. Ei muslimeille. Muslim on eri kun suomalaiset. H5

Haastatteluissa nousi esiin myös teema, jossa vanhemmat pohtivat lasten ikätasoa ja ymmärrystä abstraktimpiin aihepiireihin, kuten uskontoon. Lasten pienuutta tai ymmärryksen puutetta käytettiin perustelemaan sekä uskontokasvatukseen osallistumista, että siitä jättäytymistä. Lapset voivat siis osallistua uskontokasvatukseen, koska he ovat vielä niin pieniä, etteivät kuitenkaan ymmärtäisi sitä tai vastaavasti heidän ei tarvitse osallistua, kun eivät he kuitenkaan siitä vielä paljoa ymmärtäisi.

5.3 Uskontokasvatuksen sisältö

Lähes kaikki haastatellut ilmaisivat huolestuneisuutta varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen sisällöstä kysyttäessä. Tämä vaikuttaisi liittyvän vähäiseen tietoon uskonnollis-katsomuksellisen orientaation sisällöistä ja tavoitteista. Vanhemmat ilmaisivat huoltaan etenkin tunnustuksellista uskontokasvatusta kohtaan. Evankelis-luterilaiseen kristinuskoon tutustuminen yleistiedon tapaisesti tai kulttuurikasvatuksena nähtiin positiivisena, mutta vanhemmat olivat usein hämmentyneitä siitä, mitä se päiväkodin uskontokasvatus konkreettisesti sitten on. Kuvaavaa mielestäni on, että useampi haastateltava haastattelutilanteen jälkeen kysyi minulta päiväkodin uskontokasvatuksen sisällöistä haastattelujen jälkeen.

Mutta, mitä mä en tykkää oikeasti, mä en tykkää et viedään moskeijaan tai kirkkoon tai johonkin ja et puhutaan jatkuvasti siitä. Että Allah, tai Jeesus tai tekee sitä tai tää tekee tätä eli hän saa olla ihan pois niistä. Mutta tottakai, mutta kun puhutaan just näit kirkkojuttui, eli rukoillaan, lauletaan ja näin, semmosta normaalia. Mutta sitten kun alkaa olemaan semmoinen syvä uskonto, jos mitä tahansa uskontoa, siin on vaan, ehdoton, et siin ei. H2

Yleinen tieto on hyvä jos se sanoo, että ei paineta lapsia, hän luulee, että tämä on ainoa tapa, nyt näin mennään, eli tähän suuntaan. Se on väärin. Jos aina laitetaan vaihtoehdot, tämä meillä maailmassa on niin monta uskontoa ja pikkujuttuja kaikista kerrotaan. H3

Vanhemmat toivoivat päiväkodin uskontokasvatukselta eettiseen kasvatukseen liittyvien teemojen käsittelyä, kuten toisten kunnioittamisen ja auttamisen, erilaisuuden hyväksymisen, sekä hyvän ja pahan eron opettelua ja pohtimista. Vanhemmat toivoivat, että päiväkotit tukisi heidän tavoitettaan kasvattaa lapsistaan hyviä ihmisiä. Monet pohtivat, mitä ovat uskontorajat ylittävät yleismaalliset moraaliset arvot, joista kaikkien lasten olisi hyvä oppia taustasta ja perheen vakaumuksesta riippumatta. Näistä nimettiin toistuvasti muiden kunnioittaminen, rehellisyys ja erilaisuuden hyväksyminen. Eettisen kasvatuksen teemat koettiin hyvin tärkeinä uskonnosta puhuttaessa.

Se on vähän, että millä tavalla sen opettaa, onko se radikaalisti uskonnollista vai onko se vähän sellaista opettamista vai pakottamista vähän niinku. Toki se on hyvä tietää kaikki, mikä on eri uskonnoissa esimerkiksi väärin ja mikä oikein. H1

Haastatellut kristityt vanhemmat kokivat tärkeiksi ja olivat tyytyväisiä siihen, että suomalaisella varhaiskasvatuksella on kristillinen arvopohja. He eivät tieneet kovin paljoa evankelis-luterilaisuudesta, mutta kokivat silti yhtenäisyyden tunnetta suomalaiseseen kirkkoon ja seurakuntaan. Heidän kuvauksissaan korostui yhdistävänä tekijänä vahva usko yhteen Jumalaan. Kristillisen etiikan periaatteita pidettiin hyvin tärkeänä osana eettistä kasvatusta.

Omasta uskonnosta kertomista tai opettamista päiväkodissa ei toivottu, mutta uskontoon liittyvää tapa- ja kulttuurikasvatusta kylläkin. Haastatellut ajattelivat, että muista kulttuureista ja uskonnoista kertominen voisi olla suuri rikkaus myös kantasuomalaisille lapsille. Tapa- ja kulttuurikasvatusta ajateltiin voitavan toteuttaa esimerkiksi kirjoja ja tarinoita lukemalla tai keskustelemalla lasten kanssa. Nämä ajatukset kiteytyivät hyvin yhden haastateltavan sanomana:

Tokihan se olis hyvä et opettettais lapsille vähän niitä perusasioita. Kyllä (toivoisin että omasta uskonnosta kerrotaisiin), mun mielestä se olis muillekin lapsille rikkaus sit kanssa, että hän tietäis. Et voi olla et lapset ihmettelee, et miks esimerkiksi toi tati käyttää tuolla huivia tai toinen ei käytä tai miksi toi lapsi ei syökkään

sianlihaa. Kyllähän lapselle tulee tällaisia kysymyksiä, monet vanhemmat ei osaa vastata itse. Mä luulen, että nykyään kyllä kuitenkin on aika paljon eri uskontoja. Semmosta käytännöllistä, perusasioita, selitetään että miksi joku tekee noin ja toinen ei. H6

Eräs haastatteluissa esille noussut teema oli joulun korostettu asema suomalaisessa päiväkodissa. Vaikka päiväkodissa ei välttämättä kovinkaan paljoa puhuta joulusta kristinuskon kautta vapaavalintaisen joulukirkon ja seurakunnan aamunavauksen lisäksi, jouluperinteiden vahva näkyminen koettiin jossain määrin pulmallisena. Haastateltavista ne, jotka eivät ole kristittyjä, olivat tietoisia siitä, että joulun vietto on suurelle osalle suomalaisista varsin maallistunut juhla. Heitä häiritsi kuitenkin esimerkiksi se, että päiväkodissa saatetaan puhua siitä, mitä lapset haluaisivat tai saivat joululahjaksi. Haastateltavilla oli kokemuksia tällaisista tilanteista, jolloin päiväkodissa vietetty kristinuskoon pohjaava juhla alkaa vaikuttaa eriuskontoisen perheen kotielämään, kun lapset innoissaan odottavat vaikkapa joulupukkia tai -lahjoja. Tai sitten lapset hämmästelevät, miksi kaikki muut saivat lahjoja ja mukavia juttuja, mutta he eivät. Tässä aiheessa toivottiin kasvattajilta hieman enemmän sensitiivisyyttä muistaa, että kaikki lapset eivät juhlita kotonaan joulua vaan muita juhlia. Vanhemmat eivät kuitenkaan olleet sitä mieltä, että lapset eivät voisi osallistua joulujuhliin tai laulaa esimerkiksi joululauluja. Joulun tapakulttuuriin liittyviä perinteitä ei siis koettu hankalina, vaan ongelmaksi koettiin maallistuneen, lahjojen toivomisen ja saamisen ympärillä pyörivän modernin joulunvieton vahvistaminen päiväkodissa.

On ollut joulujuhliissa ja muissa mukana, mut sit esimerkiksi se, että lahjat on vähän sellanen että he ei saa niitä. Mut he on saaneet sitten sitä ennen lahjoja, että heille on sanottu että esimerkiksi sä oot ollut nyt niin kiltti, että sä voi saada lahjan. Sen ei oo pakko liittyä mitenkään siihen niinku uskuntoon. Mä luulen että se on ehkä vähän niinku unohtunut täälläkin nyt kristityillä uskonnossa, että se on lähinnä se lahjan ostaminen. Se on eri, et kuinka moni käy täällä kirkossa enää. Kun lapsi odottaa sitä joululahjaa, oikeestaan kun täällä puhutaan, niin sit se on vähän sellanen et voi ehkä ostaa jotain lapselle kans, ettei lapselle tulis sellanen olo, et miksi kaikki sai. Kyl he tietää, et meil ei oo joulupukkii tai käydä kirkossa. H4

5.4 Tiedotus uskontokasvatuksesta

Kysyttäessä päiväkodin tiedotuksesta uskontokasvatukseen liittyen vastaukset olivat hyvin vaihtelevia. Pari haastateltavaa kertoi, että heiltä ei ole lainkaan kysytty uskontokasvatukseen liittyvistä toiveista päiväkodissa. Toiset taas muistelivat, että joku lomake piti rastittaa joskus tai että ruokavaliosta kysyttäessä oli tullut sitten uskontokin puheeksi. Jotkut taas vastasivat, että heiltä on varta vasten kysytty, saavatko lapset tulla kirkkoon muiden kanssa ja että ilmoitustaulullekin oli tullut tiedote kirkkokäynnistä ja kyselyä siihen osallistumisesta. Päivähoitohenkilökunnan kanssa uskontokasvatuksesta keskustelleet haastateltavat olivat luottavaisempia siitä, että heidän vakaumustaan kunnioitetaan. Ne vanhemmat, joiden kanssa asiasta ei ollut keskusteltu, olivat hämillään koko kysymyksestä. Kaiken kaikkiaan vanhemmat kertoivat yhteistyön ja keskusteluyhteyden päiväkodin kanssa olevan kunnossa ja toimivaa. He myös kokivat taustojaan ja vakaumustaan kunnioitettavan. Joidenkin haastateltavien kohdalla kieleen liittyvät haasteet ovat hankaloittaneet keskustelua ja ajatusten vaihtoa varhaiskasvattajien kanssa.

Päiväkodista on ihan kysyttykin, että saako tulla ja käydä kirkossa. Ja sitten on ihan ollut ilmoitustaulullakin lappu, että sellainen on tulossa. Joo, siitä on kyl kysytty aina, että saako osallistua. Ei me olla itseasiassa keskusteltu, aina on ollut se että saako vai eikö. Mun mielestä jos vanhemmat ei halua niin pitää kunnioittaa kanssa, että ei halua sitten ihan kaikkee. H6

En mä muista, ei ole taidettu puhua, silloin joku paperi piti täyttää vaan, varmaan ennen kuin lapsi aloitti päivähoidon, niin piti rastittaa joku kohta niin, että perhe on kristittyjä. H3

5.5 Tulosten yhteenveto

Uskonto on aihe, jolla on henkilökohtaista merkitystä kaikille haastatelluille. Uskontoa pidetään tärkeänä, sillä sen kautta jatketaan oman suvun ja maan perinteitä. Kaikki haastatellut vanhemmat olivat myös miettineet tarkasti ja perustelleet, miksi lapset voivat osallistua tai olla osallistumatta päiväkodin uskontokasvatukseen. Vanhemmat olivat pohtineet lapsen osallisuutta ryhmän toimintaan ja laajemmin osallisuutta suomalaiseen yhteiskuntaan. Myös lapsen kehitystasoa ja ymmärrystä oli arvioitu uskontoon liittyvissä pohdinnoissa.

Kaikki haastateltujen vanhempien lapset osallistuivat uskonnon harjoittamiseen kotonaan. Suurin osa haastateltavien lapsista osallistui myös päiväkodin uskontokasvatukseen. Nämä lapset oppivat siis kahdesta uskonnosta varhaislapsuudessaan. Yleisesti haastatellut suhtautuivat positiivisesti päiväkodin uskontokasvatukseen. Uskontokasvatuksessa nähtiin hyvää eettisen kasvatuksen ja suomalaisen tapakulttuurin oppimisen kautta. Myös konkreettista monikulttuurista tapa- ja kulttuurikasvatusta toivottiin päiväkodilta.

Haastatellut olivat huolissaan varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen sisällöstä. He toivoivat, että uskontokasvatus ei olisi tunnustuksellista. Keskustelu vakaumukseen liittyvistä asioista ja tiedotus uskontokasvatukseen liittyen on ollut vaihtelevaa päiväkodin ja haastateltavien välillä. Osan kanssa oli keskusteltu ja osan kanssa taas ei. Osa haastatelluista tiesi, mistä suomalaisen varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksessa on kyse, osalla tietoa oli taas hyvin rajoitetusti.

6 POHDINTAA

6.1 Tulosten pohdintaa

Tulosten pohjalta arvioin, että uskonnon merkitys yksilöiden identiteeteille tulisi huomioida erityisesti monikulttuurisissa toimintaympäristöissä ja maahanmuuttajien parissa työskennellessä. Hirscham (2002, 5-7) kirjoittaa uskonnon merkityksestä maahanmuuttajien identiteettiprojekteille ja sopeutumiseen uuteen maahan ja elämäntilanteeseen. Uskonnollinen yhteisö uudessa kotimaassa on usein tärkeä paikka, josta saadaan tukea ja jonka tavat ovat entuudestaan tuttuja. Omalla kielellä toimiva uskonnollinen yhteisö voi toimia suurena voimavarana ja vertaistuen kaltaisesti maahan muuttaneille. Lähtömaan uskonto tapoi- neen voidaan kokea myös taakkana, jos henkilöllä on vaikeuksia sopeutua uuteen maahan. Uskonnollisuus on saattanut olla lähtömaassa jokapäiväinen ja itsestään selvä asia, ja nyt eri kulttuuripiirissä sen opetukset ja tavat saattavat vaikuttaakin kyseenalaisilta. Oman uskonnollisuuden sopeuttaminen uuteen kulttuuripiiriin ja uskonnon harjoittamisen mahdollisuus uudessa kotimaassa on usein oman identiteetin ja uskon uudelleenarvioinnin paikka. Maahanmuuttaja luopuu paljosta tullessaan uuteen maahan, mutta uskonnon ei tarvitsisi olla yksi niistä asioista. Tähän tietenkin liittyy joitain ehtoja, kuten uuden maan lakien kunnioittaminen.

Voitaisiinko maahanmuuttajien kotoutumista tukea varhaiskasvatuksen piirissä keskustelemalla ja kysymällä heidän toiveistaan uskontokasvatuksen suhteen systemaattisemmin? Lapsen henkilökohtaista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa vanhempien kanssa myös uskontokasvatuksen sisältö tulisi määrittellä yhdessä. Jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus jo perustuslain 11§ mukaan (Finlex.fi 1999). Lapsen vanhemmilla on oikeus päättää lapsensa uskontokasvatuksen sisällöstä (Petäjä & Haapsalo, 2006). Näkemykseni mukaan varhaiskasvattajan työ maahanmuuttajaperheiden kanssa on arkista, konkreettista ja ruohonjuuritasolla tapahtuvaa, mutta samalla myös hyvin merkityksellistä työtä, johon tulisi kiinnittää huomiota ja panostaa. Maahanmuuttaja-

taustaiselle lapsiperheelle varhaiskasvatuspalvelut ovatkin hyvin tärkeitä kontakteja suomalaiseen palvelujärjestelmään ja parhaassa tapauksessa kotoutumisen tukena (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014).

Myös Kuusisto (2009, 13-15) kirjoittaa avoimuuden merkityksestä moniuskontoisessa ja –kulttuurisessa päiväkodissa. Hän korostaa sitä, että suvaitsevuus asenteen tasolla ei riitä, vaan monikulttuurisessa päiväkodissa yksilöiden, sukupuolten, uskontojen ja kulttuurien erilaisuus tulee ottaa aktiivisesti huomioon. On tärkeää, että uskontoihin suhtaudutaan myönteisesti monimuotoisuutta arvostaen. Samalla lapsia ohjataan vakaumusten ja kulttuurien kunnioittamiseen. Päiväkodeissa tulisi miettiä, miten esimerkiksi joulun ja pääsiäisen vietosta kerrotaan lapsille ja kuinka monimuotoisuus voisi näkyä juhlissa. Hyvin konkreettisesti tasolla päiväkodin vuosikelloon voisi liittää muiden kulttuurien ja uskontojen tärkeimpiä juhlia ja tapoja ja niistä voisi kertoa lapsille esimerkiksi valokuvoin, kertomuksin tai lauluin.

Kulttuurien välinen dialogi voidaan nähdä työvälineenä yhdessä elämisen oppimiseen sekä yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvuuden kehittämiseen. On tärkeää huomata ja tunnistaa uskonnollisten yhteisöjen ja vakaumusten osuus yksilön identiteetin kehittämisprosessille. Uskontojen välinen dialogi mahdollistaa stereotyyppioista vapautumisen ja ideaalissa tilanteessa vähentää syrjintää yhteiskunnan eri tasoilla. (Brederode-Santos ym. 2009, 263.)

Pohdin paljon sitä, kuinka jotkut haastateltavista eivät olleet lainkaan keskustelleet uskontokasvatukseen liittyvistä toiveistaan päiväkodissa. Kalliala (2001, 170-171) kirjoittaa siitä, miten ryhmän monikulttuurisuus ei saisi olla syy uskontokasvatuksen ja -keskustelun häivyttämiseen. Hän katsoo uskonnon olennaiseksi kulttuurin osaksi ja näkee hyvin haitallisena sen, että uskontoon liittyvistä kysymyksistä vaietaan vanhempien kanssa keskustellessa tai että lapset eristetään muun ryhmän toiminnasta tai juhlista erilaiseen vakaumukseen vedoten. Kalliala painottaa, että asiallisen mutkaton suhtautuminen erilaisiin uskontoihin ja uskontokasvatukseen on paljon parempi, kuin epäluuloisuus tai vaikeneminen. Hyvää tarkoittava, perheen kulttuuriin kunnioittava suhtautuminen saattaa kääntyä itseään vastaan, jos tuloksena on vain joko lapsen erottaminen ryh-

mästä uskontokasvatuksen ajaksi tai koko ryhmän uskontokasvatuksen häivyttäminen.

Voisiko syynä vähäiseen keskusteluun olla käsitys uskonnosta hyvin henkilökohtaisena asiana, joka vaikeuttaa avoimesti kysymistä ja puhumista? Lamminmäki-Vartia (2010, 90) on tutkinut uskonnon osuutta varhaiskasvattajien ja vanhempien välisissä keskusteluissa. Hänen mukaansa uskontoa käsitellään valitettavan usein lähinnä negatioiden kautta, eli puhutaan vain siitä, mitä rajoituksia tai kieltoja perheen uskonto tuo tullessaan. Keskustelu onkin Lamminmäki-Vartian mukaan usein sangen ongelmalähtöistä. Pitää kuitenkin huomioida, että hyvät tulkkaus- ja kääntöpalvelut ovat niitä tarvittaessa avainasemassa varhaiskasvattajien pyrkiessä luomaan dialogia maahanmuuttajaperheiden kanssa. Näiden palveluiden käyttö tietenkin vaatii järjestelyä ja aikaa. Varhaiskasvattajien tulisi pystyä varaamaan enemmän aikaa maahanmuuttajavanhempien kanssa keskusteluun ja arkistenkin asioiden käsittelyyn. (Timonen 2013, 21.) Mielestäni sekä moniuskontoisuus ja -kulttuurisuus päiväkotiryhmissä vaativat keskustelua, herkkyyttä kuulla toista, ennakkoluulotonta asennetta sekä varhaiskasvattajien kesken että perheiden kanssa yhteistyötä tehdessä.

Myös Finska-Viinikainen ja Sivén (2007, 65, 69) päätyvät tutkimuksessaan johtopäätökseen siitä, että varhaiskasvattajat kokevat monikulttuurisuuteen liittyvästä osaamisestaan suurta epävarmuutta ja toivoisivatkin lisäkoulutusta aiheesta. Monikulttuurisen varhaiskasvatuksen kehittäminen koetaan yhdeksi alan ajankohtaiseksi haasteeksi. Asiaa pohdittuani olen tullut johtopäätökseen siitä, että olisi varmaankin sekä varhaiskasvatuksen ammattilaisille että lasten vanhemmille helpottavaa, mikäli uskontokasvatusta linjaavat asiakirjat olisivat sävylltään konkreettisempia. On vaikeaa keskustella vanhempien kanssa uskontokasvatuksesta selkeästi ja johdonmukaisesti, jos itselläkään ei ole tarkkaa käsitystä sen menetelmistä ja tavoitteista.

Uskontokasvatus varhaiskasvatuksessa on olennaisen tärkeää, sillä erilaiset uskonnot ja katsomukset arvoineen ja elintapoineen ovat sitä todellisuutta, jossa lapset elävät. Keskustelu uskontokasvatuksesta ja sen merkityksestä on noussut Euroopassa laaja-alaiseksi ja aktiiviseksi. Keskustelu uskontokasva-

tuksen tavoitteista ja tehtävistä on ajankohtaista juuri nyt, globaaleissa ja alati monimuotoistuvissa yhteiskunnissa, joissa huoli rasismista, kansainvälisestä terrorismista ja kulttuuriperintöjen jatkamisesta kasvaa. Uskonto- ja katsomuskasvatuksella on paikkansa osana ihmisoikeuskasvatusta, kansalaiskasvatusta, globaalia ja monikulttuurista kasvatusta. (Kallioniemi 2008.)

Johtopäätöksiäni ovat siis aiempaan tutkimustietoon ja haastattelemieni vanhempien näkemyksiin perehdyttyäni, että varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksesta tulisi keskustella enemmän. Asiasta tulisi keskustella niin päiväkodeissa kuin yhteiskunnallisellakin tasolla. Perheet tulisi ottaa mukaan näihin keskusteluihin. Tekemieni haastattelujen pohjalta olen tullut siihen käsitykseen, että joustavuutta sekä keskustelu- ja yhteistyöhalua löytyy eriuskontoisen maahanmuuttajavanhempien keskuudesta. Valtaosa haastateltavista oli innoissaan ja mielisään siitä, että pääsivät kertomaan omasta vakaumuksestaan.

Kulttuurisensitiivinen työote ei mielestäni tarkoita vain hiljaista hyväksymistä vaan aktiivista ajatusten vaihtoa. Päiväkotien uskontokasvatuksen todellisuus arjessa vaikuttaisi hyvin pitkälti olevan asiakirjoja kulloinkin tulkitsevan kasvattajatiimin käsitysten mukaista. Ajattelisin päiväkodin uskontokasvatuksen olevan hyvin monimuotoista päiväkodista ja ryhmästä riippuen. Monikulttuurisen ja -uskontoisen päiväkodin arkeen löytyy paljon hyviä vinkkejä alan kirjallisuudesta. Perheen vakaumuksesta kysyminen ja keskusteleminen pitäisi mielestäni olla osana päiväkodin aloituskeskustelujen ja lapsen henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen rutiinia. Päiväkotien asiakasryhmän monimuotoistuminen tietenkin osaltaan lisää vaatimuksia ja jopa aikapainetta varhaiskasvattajille, joilla tuntuu muutenkin olevan kiire työssään. Mielestäni on kuitenkin olennaista huomioida, että varhaiskasvatus on yksi maahanmuuttajaperheen varhaisista kontakteista suomalaiseen palvelu- ja koulutusjärjestelmään, joten dialogiseen ja kunnioittavaan vuorovaikutussuhteeseen pääseminen olisi erittäin tavoiteltavaa.

6.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Kaikki haastattelut tehtiin suomeksi, joka ei ollut yhdenkään haastateltavan äidinkieli, joten väärinymmärrykset ovat mahdollisia. Koin kuitenkin, että yhteisymmärrykseen päästiin selkokieლისin kysymyksin ja tarvittaessa asioita toistellen tai toisin selittäen. Tarkkailin myös haastatteluaineistoni laatua. Laadin teema-haastattelurungon huolellisesti ja testasin sitä toteuttamalla haastattelun, jota en käyttänyt varsinaisessa aineistossani. Pysin varmistamaan, että haastatellut ymmärsivät kysymyksenasettelut ja huolehdin siitä, että käytössä ollut nauhuri toimi moitteetta. Tallenteiden laatu oli hyvä ja litteroin haastattelut usein jo samana päivänä haastattelujen jälkeen. Pysin suhtautumaan aineistonhankintaan prosessina, jonka jokaisen vaihe vaikuttaa tutkimuksen laatuun ja paikkansapitävyyteen. Hyvä haastattelurunko, toimiva nauhoitusvälineistö, haastattelujen litteroiminen mahdollisimman pian haastattelutilanteiden jälkeen sekä tallenteiden huolellinen läpikäyminen vaikuttavat myönteisesti tutkimuksen laadukkuuteen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 184-185.)

Haastattelijan ja haastateltavan tullessa eri kulttuuripiireissä, on todennäköistä, että heidän kokemusmaailmansa ovat erilaisia ja siten he myös tulkitsevat todellisuutta eri tavoin. Tämä saattaa aiheuttaa lisähaasteita keskinäisen ymmärryksen saavuttamiselle. (Rastas 2005, 80.) Minun ja haastatteleminen henkilöiden erilaiset kulttuuritaustat ja oma kulttuurintuntemukseni saattoi vaikuttaa siihen, kuinka hyvin olen pystynyt ymmärtämään ja osannut arvioida niinkin kulttuurisidonnaista asiaa kuin uskontoa. Täältä pohjalta mietin myös tutkimuksen reliabeliutta. Reliabeliuden käsitteellä tarkoitetaan sitä, että samaan tulokseen päästään tutkimalla samaa henkilöä kahdella eri kerralla. Reliabelius voidaan määritellä myös sen kautta, että kaksi arvioitsijaa pääsee samaan tulokseen tarkasteltuaan samaa aineistoa. Reliabelius voidaan nähdä myös sen kautta, että kahdella rinnakkaisella tutkimusmenetelmällä päästään samaan tulokseen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 186.) Tutkimuksen reliabelius mittaa siis tulosten toistettavuutta.

Koin haastattelutilanteissa aineistoa kerätessäni saaneeni hyvän keskusteluyhteyden ja ymmärtäväni haastateltaviani hyvin. En ole kuitenkaan varma, saisin-ko samanlaisia vastauksia jos haastattelin samoja henkilöitä myöhemmin uudelleen. Osa haastateltavista halusi vaihtaa kanssani ajatuksia tutkimukseni aiheesta haastattelujen jälkeen, joten he ovat myöhemmin saattaneet muuttaa varhaiskasvatuksen uskontokasvatukseen liittyviä pohdintojaan keskusteltuaan aiheesta kanssani ja mahdollisesti ajateltuaan asiaa enemmän. Tietenkin olen myös tehnyt haastatteluaineistoa analysoidessani omat johtopäätökseni henkilökohtaisesta kokemusmaailmastani käsin. Mietin sitä, onko jotain jäänyt minulta huomaamatta ja ymmärtämättä itselleni vieraasta kulttuurista tulleen henkilön vastauksia tulkitessani. On siis hyvin hankala sanoa, pääsisikö joku toinen samoihin johtopäätöksiin tutkimuksen aineistosta.

Rakennevalidiuden käsitteellä tarkoitetaan sitä, vastaavatko tutkimuksen tulokset aiemmin määritellyyn aihepiiriin ja tutkimuskysymyksiin. Ulkoisella validiudella tarkoitetaan tutkimustulosten yleistettävyyttä erilaisiin tilanteisiin, ympäristöihin ja henkilöihin. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 187-188.) Sisältövaliditeetti tarkoittaa tutkittavaan aiheeseen sopivien menetelmien ja mittareiden valitsemista (Kananen 2010, 130). Pysin olemaan mahdollisimman neutraali ja aidosti ymmärtämään haastateltavieni kokemuksia ja käsityksiä. Rakennevalidius vaikuttaa toteutuneen kuitenkin melko hyvin. Keräämäni aineisto ja siitä saadut tulokset vastaavat tutkimukselle asettamiani tavoitteita ja aihepiiriä. Koin teemahaastattelujen oleva oikea metodi aineiston keräämiseen. Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä antoi haastateltaville tilaa kuvailla näkemyksiään ja kokemusmaailmaansa, mitä toivoinkin vastauksilta.

Pohdin paljon myös sitä, onko aineiston laajuus riittävä. Haastatteluaineiston määrä riitti avaamaan vanhempien näkökulmia melko monipuolisesti aiheeseen, mutta mietin, olisiko haastattelujen suurempi lukumäärä voinut vielä monipuolistaa aineistoa ja sitä kautta myös tutkimuksen tuloksia. Saturaation käsitteellä tarkoitetaan sitä, että aineistoa kerätään siihen asti, kun se vielä tuottaa uutta tietoa tutkimusongelman kannalta. Aineistoa katsotaan olevan riittävästi, kun samat asiat alkavat kertaantua haastatteluissa. (Hirsjärvi ym. 2007, 177.) Tä-

män tutkimuksen haastatteluissa samat teemat nousivat esiin useammassa haastatteluissa, mutta toisaalta myös jotkin haastatteluissa esiin nousseet teemat pysyivät hyvin erillisinä ja irrallisen tuntuksina. Pohdin myös tutkimukseni paikallisuutta. Kaikki haastattelut on tehty samassa lähiössä ja kaikkien haastateltavien lapset kävivät samaa kunnallista päiväkotia. On mahdollista, että eri alueelta ja eri päiväkodista saataisiin erilaisia tuloksia. Tutkimuksen tulokset eivät siis välttämättä ole yleistettäviä jollekin muulle alueelle.

Tutkimusmenetelmien luotettavuutta arvioidaan usein juuri yllämainittujen reliabiliteetin ja validiteetin käsittein. Näiden käsitteiden käyttöä arviointiperusteina on kuitenkin arvosteltu paljon laadullisen tutkimuksen piirissä, sillä ne on luotu määrällisen tutkimuksen piirissä ja soveltuvatkin luontevammin määrällisen tutkimuksen menetelmien arvioimiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 136.)

Haastateltavien itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen on tärkeää aineistoa kerättäessä ja käsiteltäessä. Haastateltavien itsemääräämisoikeuden toteutumisen voi varmistaa vain antamalla riittävästi tietoa tutkimuksesta, sen toteuttajista, tarkoitusperistä sekä heidän antamiensa tietojen käyttötarkoituksesta. Vain nämä tiedot saatuaan henkilön on mahdollista antaa vapaaehtoinen suostumuksensa tutkimukseen osallistumiseen. (Kuula, A. 2006, 61-62.) Etsiessäni haastateltavia tähän tutkimukseen pyrin kertomaan mahdollisimman laajasti tutkimuksesta ja sen tarkoitusperistä.

6.3 Tutkimuksen arviointia

Tietenkin toivoisin, että tutkimuksellani olisi tarkoitusta ja merkitystä. Ajattelisin sen valottavan eriuskontoisten perheiden kokemusmaailmaa ja toiveita suomalaisen varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksen viitekehyksessä ainakin vähän enemmän. Eskola ja Vastamäki (2010, 27) kuvaavatkin yhdeksi tärkeäksi haastatteluun osallistumisen motiiviksi mahdollisuuden tuoda esiin mielipiteensä. Tutkimushaastattelu voidaan nähdä vaikuttamisen kanavana tai foorumina, jonka kautta haastateltava voi saada äänensä kuuluviin.

Ajattelen tämän toteutuneen tutkimuksessani, sillä haastateltavat olivat innostuneita ja motivoituneita osallistumaan. He jopa usein kiittivät haastattelun päätteenä siitä, että tällaisia asioita tutkitaan. Toki tämä kertoo myös siitä, että haastatellut henkilöt olivat kiinnostuneita ja halukkaita tekemään haastattelujen kaltaista yhteistyötä, enkä siten ehkä tavoittanut enemmän varauksella suhtautuvia vanhempia työskennellessäni. Pohdin sitä, vääristääkö tämä myös osaltaan tutkimuksen tuloksia. Antavatko haastattelut liian positiivisen ja tyytyväisen kuvan tutkitusta ilmiöstä? Pyrin avoimuuteen haastateltavia etsiessäni ja pyytävässäni heitä osallistumaan. Tutkimuksen haastateltaviksi valikoitui kuusi vanhempaa, jotka myöntivät haastattelupyyntööni. Siten on mahdollista, että mahdollisesti varhaiskasvatukseen ja tämän kaltaisiin tutkimuksiin kielteisemmin suhtautuvat lasten vanhemmat rajautuivat näin tutkimuksesta tahdostani riippumatta kieltäytymällä haastattelupyynnöistä.

Tutkittavan kohderyhmäni voisi mieltää haastavaksi kieli- ja kulttuurikysymysten ja mahdollisten väärinymmärrysten vuoksi, mutta tämä oli kohdaltani tietoinen ja eettiseen pohdintaan liittyvä valinta. Löysin paljon tutkimuksia, joissa varhaiskasvattajia ja lastentarhanopettajia oli haastateltu (Kallioniemi 2000; Finska-Viinikainen & Sivén 2007; Lamminmäki-Vartia 2010; Kuusisto & Lamminmäki-Vartia 2013; Timonen 2013), mutta eriuskontoisten vanhempien näkökulmaa valottavia tutkimuksia en löytänyt. Halusin kuulla niitä, joita ei ollut vielä kuultu. Halusin myös kehittää omaa monikulttuurista osaamistani pääsemällä tutkimusta tehdessäni kohtaamaan ja keskustelemaan monimuotoisen asiakasryhmän kanssa. Onnistuin tässä tavoitteessani hyvin.

Tutkimus on mielestäni ajankohtainen ja koin sen tuottaneen uutta tietoa tärkeään aiheeseen. Olisi ollut mielenkiintoista tehdä laajempikin selvitys aiheesta. Tutkimusta arvioidessa on hyvä pitää mielessä, että tutkimuksen otos on melko pieni ja yhteen paikkakuntaan sidottu. Mahdollisia jatkotutkimuksia voisi tehdä samasta aihepiiristä laajemminkin. Olisi mielenkiintoista tutkia erityisesti niiden vanhempien näkemyksiä ja perusteluita, joiden lapset eivät osallistu varhaiskasvatuksen uskontokasvatukseen ja miten eri päiväkodeissa tähän on reagoitu käytännön järjestelyiden tasolla. Tutkia voisi myös, miten eri uskonnot näkyvät

käytännössä monikulttuurisessa varhaiskasvatuksessa. Edelleen olisi kiinnostavaa tutkia myös tarkemmin, miten uskontoa on käsitelty keskusteluissa varhaiskasvattajien ja vanhempien välillä.

LÄHTEET

Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Anteroinen, A.; Haapakoski, P.; Killström, V.; Luoma, A.; Nikkilä, L.; Salminen, J.; Varjonen, H. & Viberg, S. 2011. Onks enkeleitä olemas? Näkökulmia päiväkodin uskontokasvatukseen. Turun kaupunki, Kaarinan kunta & Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymä.

Brederode-Santos, M, Claeys, J, Fazah, R, Schneider, A. & Szelényi, Z. 2009. *Composito – Lasten ihmisoikeuskasvatuksen käsikirja*. Majjala, K. & Tonteri, M. (suom.) Strasbourg Cedex: Euroopan neuvosto.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Eskola, J. & Vastamäki, J. *Teemahaastattelu: Opit ja opetukset*. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) 2010. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: vinkkejä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 27-44.

Finska-Viinikainen, J. & Sivén, P. 2007. *Varhaiskasvattajien kokemuksia ja käsityksiä kulttuurien kohtaamisesta päiväkodissa. ”Se kieliasia...on jotenkin päällimmäisenä...muuten samaa”*. Jyväskylän yliopisto: Varhaiskasvatuksen Pro gradu –tutkielma.

Halme, K. & Vataja, A. 2011. *Monikulttuurinen varhaiskasvatus ja esiopetus*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hirscham, C. 2002. *The Role of Religion in the Origins and Adaptation of Immigrant Groups in the United States*. Seattle: University of Washington Department of Sociology.

Harvard University 2015. *From Diversity to Pluralism*. Viitattu 10.4.2015 www.pluralism.org > The Pluralism Project > Encounter > Today's challenges > Encountering religious diversity.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Järvinen, H. 2010. *Oman uskonnon opetuksesta moniuskontoiseen kasvatukseen ja vuorovaikutukseen*. Teoksessa Rautionmaa, H. (toim.) *Uskontodialogi – kasvatusta kulttuurien kohtaamiseen*. Helsinki: Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS, 31-33.

Kananen, J. 2010. *Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kalliala, M. 2001. *Sanoista tekoihin ja tekemättömyyteen – uskontokasvatuksen arki päivähoitossa*. Teoksessa Salminen, J. (toim.) *Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 163-191.

Kallioniemi, A. 2008. *Varhaiskasvatuksen uskontokasvatuksesta ja sen tutkimuksesta*. Kuukauden kolumni. Viitattu 8.3.2015 www.jyu.fi > Jyväskylän yliopisto > Kasvatustieteiden tiedekunta > Laitokset ja yksiköt > Lapset, nuoret ja kasvamisen ympäristöt > Valtakunnallinen lapsuuden tutkimuksen verkosto.

Kallioniemi, A. 2001. *Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus tiedonalana ja tutkimuskohteena*. Teoksessa Salminen, J. (toim.) *Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 31-58.

Kallioniemi, A. & Luodeslampi, J. (toim.) 2005. Uskonnonopetus uudella vuosituhanella. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Kallioniemi, A. 2005. Uskonnonopetus ja uskontokasvatus historiallis-yhteiskunnallisessa kontekstissaan. Teoksessa Kallioniemi, A. & Luodeslampi, J. (toim.) Uskonnonopetus uudella vuosituhanella. Helsinki: Kirjapaja Oy, 11-50.

Kallioniemi, A. 2000. Helsingiläisten lastentarhanopettajien käsityksiä päiväkodin uskonnollisesta kasvatuksesta ja sen toteuttamisesta. Tutkimuksia 220. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.

Kivijärvi, T. 2011. Maahanmuuttajataustaisen lapsen ja perheen tukeminen. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 246-259.

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Kuusisto, A. 2010. Kulttuurinen, kielellinen ja katsomuksellinen monimuotoisuus päiväkodissa – mahdollisuuksia ja haasteita. Monikulttuuriset lapset ja aikuiset päiväkodeissa MUCCA-hanke. www.mucca.fi. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

Kuusisto, A. 2009. Homma hanskassa! Päiväkodin monimuotoisuus rikkautena. MUCCA-hanke www.mucca.fi. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

Kuusisto, A. & Lamminmäki-Vartia, S. 2012. Research Article. Moral Foundation of the Kindergarten Teacher's Educational Approach. Self-Reflection Facilitated Educator Response to Pluralism in Educational Context. Helsinki: Helsingin yliopisto. 1-13.

Laki lasten päivähoitosta [19.1.1973/36](http://www.finlex.fi) 2 a § Viitattu 30.12.2014 www.finlex.fi > Lainsäädäntö > Ajankohtainen lainsäädäntö > Vuosi 1973.

Lamminmäki-Vartia, S. 2010. "Ai, noi muslimithan ei kai saa tehdä enkeleitä" -uskonto ja uskontokasvatus monikulttuurisen päiväkodin arjessa ja kasvattajien puheessa. Helsingin yliopisto: Uskonnonpedagogiikan Pro gradu -tutkielma.

Luodeslampi, J. 2005. Eläminen ja työ moniuskontoisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Kallioniemi, A. & Luodeslampi, J. (toim.) Uskonnonopetus uudella vuosituhanella. Helsinki: Kirjapaja Oy, 438-444.

Martikainen, T. 2014. Maahanmuutto ja uskonnolliset yhteisöt. Turku: Åbo Akademi University.

Paavola, H. & Talib, M. 2010. Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa ja koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pellikka, I. 2011. Voiko uskontokasvatus kasvattaa? Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 151-161.

Petäjä, H. & Haapsalo, T. 2006. Vasu ohjaa ja opastaa – kuin keittokirja kokkia. Viitattu 9.3.2015 www.evl-slk.fi > Seurakunnan varhaiskasvatus > Tukea varhaiskasvatuksen uskontokasvatukseen.

Rautionmaa, H. (toim.) 2010. Uskontodialogi – kasvatusta kulttuurien kohtaamiseen. Helsinki: Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS.

Rastas, A. 2005. Kulttuurit ja erot haastattelutilanteessa. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu - Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 78-102.

Riitaoja, A. 2010. Yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus ja uskontodialogi kasvatuksessa. Teoksessa Rautionmaa, H. (toim.) Uskontodialogi – kasvatusta kulttuurien kohtaamiseen. Helsinki: Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS, 24-27.

Sakaranaho, T. & Jamisto, A. (toim.) 2007. Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden opetus. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Salminen, J. 2001. Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus historiallis-yhteiskunnallisessa kontekstissa. Teoksessa Salminen, J. (toim.) Varhaiskasvatuksen uskontokasvatus. Helsinki: Helsingin yliopisto, 1-30.

STAKES 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Toinen painos. Oppaita 56. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731 11§. Viitattu 10.4.2015 www.finlex.fi Lainsäädäntö > Ajankohtainen lainsäädäntö.

Talib, M. 2007. Monikulttuurinen opettajankoulutus Suomessa. Teoksessa Sakaranaho, T. & Jamisto, A. (toim.) Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden opetus. Helsinki: Helsingin yliopisto, 182-191.

Timonen, P. 2013. Maailman lapset – kaiken maailman lapsia. Varhaiskasvatuksen työntekijöiden asennoituminen päivähoiton monikulttuurisuuteen. Uskonnonpedagogiikan Pro gradu – tutkielma.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymä 2015. Kasvatus. Viitattu 5.1.2015 www.turunseurakunnat.fi > Toimintaa > Kasvatus > Kasvatusasiain keskus.

Turun kaupunki 2013. Turun varhaiskasvatussuunnitelma. Turku: Turun kaupunki.

Turun kaupunki 2013. Turun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma. Liite 5. Lapsen päivä – Hyvä päivä kaikilla. Kerro lapsesi tavoista ja tottumuksista –lomake.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2014. Kotouttamispalvelut. Viitattu 8.3.2015 www.tem.fi > Työ > Maahanmuuttajien kotouttaminen.

Varto, J. 1993. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Väestöntutkimuslaitos 2014 a. Maahanmuuttajien määrä. Viitattu 30.12.2014 www.vaestoliitto.fi > Tieto ja tutkimus > Väestöntutkimuslaitos > Tilastoja ja linkkejä > Tilastotietoa > Maahanmuuttajat.

Väestöntutkimuslaitos 2014 b. Maahanmuuttajaperheet. Viitattu 30.12.2014 www.vaestoliitto.fi > Tieto ja tutkimus > Väestöntutkimuslaitos > Tilastoja ja linkkejä > Tilastotietoa > Maahanmuuttajat.

YK:n yleissopimus lasten oikeuksista, 60/1991. 30. artikla. Viitattu 30.12.2014 www.finlex.fi > Valtiosopimukset > 1991.

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Taustatietokysymyksiä:

1. Mihin uskontoon kuulutte?
2. Mistä olette kotoisin?
3. Kauanko olette asuneet Suomessa?
4. Kuinka vanha lapsenne on?
5. Milloin lapsenne aloitti päiväkodin?

Teema 1 : Uskonnon merkitys perheen elämässä

1. Miten kuvailisitte uskonnollista vakaumustanne?
2. Miten harjoitatte uskontoanne?
3. Onko oma perheenne uskonnollinen?
4. Mitä uskonto merkitsee teille?

Teema 2. Uskonto osana perhe-elämää

1. Kuinka uskonto näkyy perheenne arjessa?
5. Mitä uskonnollisia juhlia vietätte?
6. Miten lapsenne osallistuu uskonnon harjoittamiseen?
7. Miten olette kertoneet uskonnosta / uskonnoista lapsellenne?

Teema 3. Lapsi päiväkodissa

1. Osallistuuko lapsenne päiväkodissa uskontoon pohjaaviin toimintatuokioihin ja –tapahtumiin?
 - ❖ Jos kyllä, miksi?
 - ❖ Jos ei, miksi?
2. Koetteko tämän vaikuttavan lapsen osallisuuden ryhmän toiminnassa?
3. Mitä toivoisitte korvaavaksi toiminnaksi, jos lapsi ei osallistu uskontoon pohjaaviin toimintoihin?

Teema 4. Päiväkodin uskontokasvatuksen sisältö

1. Millaisia kokemuksia teillä on päiväkodin uskontokasvatuksesta?
2. Millaista sisältöä toivoisitte päiväkodin uskontokasvatukselle?
3. Miten toivoisitte oman uskontonne näkyvän päiväkodissa lapsenne ryhmässä?
4. Miten omasta uskonnostanne voisi kertoa päiväkodissa?
5. Miten toivoisitte teidän uskonnollenne tärkeiden juhlien näkyvän päiväkodissa?

Teema 5. Yhteistyö päivähoitohenkilöstön kanssa uskontokasvatukseen liittyen

1. Miten päivähoitohenkilöstön kanssa on keskusteltu uskonnosta ja lapsen uskontokasvatuksesta?
2. Miten päiväkodista on tiedotettu uskuntoon pohjaavasta toiminnasta?
3. Miten koette yhteistyönne päiväkodin kanssa uskontokasvatuksen suhteen?
4. Miten koette vakaumukseenne suhtauduttavan päiväkodissa?